

З метою реалізації зроблених пропозицій потрібно було б закріпити пропозиції щодо введення відповідних механізмів залучення до освітянських стандартів якомога більше знань, накопичених в країні і людством в цілому, у проекті Закону про вищу освіту. Це могло б зробити цей документ справді доленосним, сприяло б потужному інноваційному розвитку країни.

Анотація

Юлдашев О. Х. Як вивести українську націю на новий цивілізаційний рівень (дійсне реформування у сфері освіти). — Стаття.

У статті проаналізовано та розглянуто основні принципові засади реформування українського освітнього простору. Запропоновано ряд реформ у сфері освіти, висунуто пропозиції щодо їх впровадження.

Ключові слова: вища освіта, реформування вищої освіти, культура освіти.

Аннотация

Юлдашев А. Х. Как вывести украинскую нацию на новый цивилизационный уровень (действительное реформирование в сфере образования). — Статья.

В статье проанализированы и рассмотрены принципиальные основания реформирования украинского образовательного пространства. Предложено ряд реформ в сфере образования, выдвинуто предложения относительно их воплощения.

Ключевые слова: высшее образование, реформирование высшего образования, культура образования.

Summary

Yuldashev O. K. How to Show Out the Ukrainian Nation to the New Level of Civilization. — Article.

In the article basic principals of Ukrainian educational space reformation are analyzed. The complex of reform in the education sphere are proposed, within the proposition of its enforcement.

Keywords: high education, high education reformation, the educational culture.

УДК 316.647.5

І. В. Галицький

ТИПИ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

На початку ХХІ століття проблема толерантності набула особливої актуальності у зв'язку із процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні і етнічні ідентичності різних культур і народів. Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є цінність толерантності. Проблема толерантності сьогодні — одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку.

За визначенням проф. А. Чічановського, толерантність — це терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки. Це повага або визнання рівності інших, відмова від домінування чи насильства. Інакше кажучи, постійні, цілеспрямовані зу-

силля для створення такого інформаційного поля, яке б культивувало в людині і суспільстві настанову на самообмеження, злагоду та співробітництво, на емоційну мобілізацію на злагоду культур [16, 92].

На думку Н. М. Федотової, толерантність — це визнання легітимності законних інтересів іншого, що не розходяться з мораллю, і відвертість по відношенню до його досвіду, готовність до діалогу і до розширення власного досвіду у цьому випадку [14, 10]. Саме так повинні ставитися суб'єкти юридичної діяльності один до одного.

Проведемо типологізацію толерантності за соціальними сферами її буття:

1) гендерна толерантність — неупереджене ставлення до представників іншого полу, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншого полу, відсутність ідей про перевагу одного полу над іншим;

2) вікова толерантність — неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком. Вікова толерантність цілком може поєднуватися із прийнятою у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку;

3) освітня толерантність; очевидно, що даний тип толерантності має відношення до побутової сфери і не пов'язаний з обговорюваним питанням, де рівень освіти суб'єктів права є вирішальним чинником;

4) міжнаціональна толерантність — ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників національності на інших людей, ставитися до будь-якої людини з позиції «презупції національної невинності»;

5) расова толерантність — відсутність упереджень до представників іншої раси;

6) релігійна толерантність — ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих, представників різних конфесійних груп;

7) географічна толерантність — неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл і інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки;

8) міжкласова толерантність — терпиме ставлення до представників різних майнових шарів — багатих до бідних, бідних до багатих;

9) фізіологічна толерантність — ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, осіб із зовнішніми недоліками і т.д.;

10) політична толерантність — ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів і т.д.;

11) сексуально орієнтована толерантність — неупередженість стосовно осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією;

12) маргінальна толерантність (толерантність стосовно маргіналів) — ставлення до бомжів, жебраків, наркоманів, алкоголіків, ув'язнених і т.д.

Види толерантності та інтолерантності за ієрархічним принципом сходження від першого до другого:

а) протекціоністська толерантність — полягає в тому, що суб'єкт толерантності (інститут, організація або індивід) не тільки абсолютно неупереджено ставиться до об'єкта, але й робить усе можливе, щоб допомагати тим організа-

ціям або групам людей, які, на його думку, зазнають інтолерантного ставлення з боку суспільства в цілому або його окремих сегментів; надає квоти для одержання роботи або зарахування у вищій навчальний заклад представникам певних етнічних меншостей; допомагає людям, які є об'єктами інтолерантних відносини через свої політичні погляди, фізичні недоліки або сексуальну орієнтацію і т.д.; якщо суб'єктом даного типу толерантності виступає індивід, то можна говорити про його високі моральні якості, вищі прояви емпатії, жалю і т.д.; якщо ж суб'єктом протекціоністської толерантності є держава або окремі її інститути, насамперед ті, які розподіляють матеріальні блага, то тут можуть виникнути серйозні дискусії, пов'язані із суперечністю між принципами толерантності і соціальної справедливості;

б) ціннісна толерантність — це система цінностей і зразків поведінки, пов'язана з неухильно твердим слідуванням принципам толерантності; система цінностей повинна включати неупереджене ставлення до представників інших соціально-демографічних груп і готовність прийняття висловлювань і поведінкових актів, відмінних від власних;

в) прихована інтолерантність — суб'єкт розуміє важливість принципів толерантності і небезпеку або моральну неадекватність декларації ідей інтолерантності або інтолерантних дій, але в силу внутрішніх симпатій і антипатій, власних настанов і поглядів ставиться упереджено до представників різних соціально-демографічних груп; його ставлення і висловлення носять явно непублічний характер і не можуть впливати на суспільні настрої і дії;

г) вербальна інтолерантність — суб'єкт вважає за можливе і іноді навіть необхідними публічні висловлення стосовно представників тих або інших соціально-демографічних груп; він вважає неможливим для себе які-небудь публічні дії — насильство, заборони і т.д., але не вважає за необхідне приховувати свої погляди;

д) агресивна поведінкова інтолерантність — суб'єкт вважає виправданим підготовку і здійснення певних дій, спрямованих на заборону, обмеження діяльності або насильство стосовно об'єкта інтолерантності; ці дії пояснюються його розумінням соціальної справедливості, сильним ступенем відчуження від об'єкта, низьким рівнем правової культури; нерідко така поведінка пов'язана з певним рівнем соціалізації або навіть настановами на девіантну або кримінальну поведінку; у тому випадку, коли суб'єктом є інститут, це пов'язано з певною державною політикою тоталітарного суспільства [8, 34–41].

Ведучи мову про рівні існування толерантності, можна виділити такі:

- цивілізаційний;
- міжнародний (міждержавний);
- етнічний;
- соціальний;
- індивідуальний.

Толерантність цивілізаційна (або соціокультурна) передбачає ненасильство у контактах різних культурних світів (цивілізацій). Тому соціокультурний

(цивілізаційний) вимір толерантності, як найзагальніший рівень її існування, є умовою творчого розвитку «культури світу» (термін ЮНЕСКО) у сучасності.

Толерантність у міжнародних відносинах є умовою співпраці і мирного співіснування держав незалежно від їхніх розмірів, економічного розвитку, етнічної чи релігійної приналежності їхнього населення.

Етнічна толерантність є основним засобом досягнення гармонії національних відносин у мультинаціональних суспільствах, тому що базується на визнанні того факту, що за відмінностями криється суттєва подібність.

Соціальна толерантність, яку можна визначити як ненасильницьке, поважне ставлення до різних соціальних груп, є гармонізацією відносин у суспільстві.

На індивідуальному рівні толерантність є доброчинністю, тобто нормою поведінки відповідальної особистості. Толерантність стосовно людей, які відрізняються від нас своїми поглядами і звичками, вимагає розуміння того, що істина не може бути простою, що вона багатогранна і що існують інші погляди, здатні пролити світло на ту чи іншу її сторону. Саме цей рівень існування толерантної свідомості виступає фундаментом будь-якої терпимості у суспільстві.

Таким чином, толерантність є базовою цінністю відкритого суспільства. Відкритість суспільства своїм власним змінам та інноваціям означає одночасно і відкритість його назовні, іншим культурним нормам і принципам. Тому толерантність, критичне мислення, свобода і відповідальність особистості у відкритому суспільстві пов'язані один з одним, становлять фундамент демократії і створюють умови розвитку, руху суспільства вперед [11, 79].

Застосування терміна «толорантність», як уявляється, зумовлено його сильною, активною формою, правовим, суспільно-політичним, моральним принциповим характером. Він визначає соціокультурний рівень міжособової і міжгрупової взаємодії. Сімейні, дружні, сусідські, інтимні відносини характеризуються, як правило, терміном «терпимість». Поняття ж «толорантність» в етичній і політичній лексиці включає морально-правовий та державний аспекти. В умовах інтенсивного інтеграційного світового процесу взаємопроникнення різних культур толорантність набуває ознак загальноновизнаного державного принципу, яким необхідно керуватися, щоб успішно розвивати конструктивні взаємини між державними, політичними і військовими блоками, організаціями на правових, цивілізованих принципах. Призначення толорантності як правового і державного принципу полягає в юридичній пошані прав людини, їх визначенні як основних прав (особисті права, свободи, політичні, соціальні, культурні) або як фундамент, що визначає державні цілі (свобода, демократія і т.д.) [15, 20].

Необхідно відмітити, що існує поняття про різні типи толорантності. Найбільш повно їх проаналізував та показав В. Лекторський. Він представив толорантність як:

1. Байдушність до існування різних поглядів та практик. Цей тип характеризує ситуацію, коли різні системи поглядів допускаються, при умові, що вони не суперечать загальнолюдським нормам.

2. Повага до іншого, якого я не розумію і з яким я не взаємодію. Цей тип відокремлюють в силу рівноправності культур і відсутності привілейованої системи поглядів і переконань.

3. Терпимість до слабкості інших. Цей тип носить деякий зневажливий контекст. Це збігається з плюралізмом і пов'язане з виділенням привілеїв у системах поглядів та цінностей.

4. Розширення власного досвіду та критичний діалог, що спирається на діалогічність природи розуму [7, 46–54].

Спираючись на класифікацію, запропоновану В. Лекторським, О. Грива дає такі узагальнені погляди на толерантність:

– як на рисі пасивного характеру, не спрямовану на дію, що виражається в ліберальному сприйнятті відмінностей навіть тоді, коли вони, здається, не можуть бути сприйнятими;

– як на активну позицію, що підтримує іншу реалію, яка збагачує досвід людини [2, 49].

З наукового погляду доцільно виділити такі три види толерантності [10, 661]:

– деклараційний;

– реляційний;

– акційний.

У першому випадку сприйняття і терпіння виявляються на «словах», тобто в заявах, деклараціях тощо.

У другому випадку їх характеризують самі стосунки між різними суб'єктами.

У третьому випадку вони виявляються у діях протиборствуючих сторін.

Як свідчить історія людства і повсякденне життя, буває чисто деклараційна толерантність, коли ні відносини, ні дії не відповідають заявам і промовам. Можлива і чисто реляційна толерантність, яка не виявляється ні у висловлюваннях, ні в діях. Політична реальність дає часто-густо приклади акційної толерантності, коли, незважаючи на заяви в ЗМІ і навіть вороже ставлення стосовно того чи іншого питання, у політичній практиці держави виявляють толерантність. Спрощене сприйняття толерантності включає одночасно всі види, коли толерантність має місце і у висловлюваннях, і у відносинах, і в діях.

У науковій літературі толерантність розглядається, насамперед, як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насильства, визнання багатомірності і різноманіття людської культури, норм поведінки, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості чи переваги якої-небудь однієї точки зору. У такій інтерпретації толерантність означає визнання прав іншого, сприйняття іншого як собі рівного, що претендує на розуміння і співчуття, готовність прийняти представників інших народів і культур такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди і поваги. Своє практичне вираження вона знаходить у витримці, самовладанні, здатності тривалий час терпіти несприятливі впливи.

Першим міжнародно-правовим документом, в якому розкривається суть толерантності, є проголошена та підписана ЮНЕСКО 16 листопада 1995 р. Декларація принципів толерантності. У першій статті надається розгорнуте поняття толерантності, але до нього ми повернемося у статтях, присвячених історії еволюції толерантності та її правовому розумінню.

В Декларації зафіксовані головні рівні упровадження принципів толерантності: особистий, державний, соціальний.

Особливе значення авторами Декларації надається функціонуванню принципів толерантності на рівні держави. Тут толерантність означає дотримання неупередженого законодавства, правопорядку і судово-процесуальних та адміністративних норм. Крім того, толерантність також вимагає надання кожній людині можливостей для економічного і соціального розвитку без будь-якої дискримінації. В Декларації запропоновані і шляхи досягнення поставлених перед державою завдань. Це:

– ратифікація і виконання існуючих міжнародних конвенцій про права людини;

– розробка законодавства, здатного забезпечити в суспільстві рівноправні підходи і рівність можливостей для всіх груп і окремих людей [3].

Культура толерантності — багатозначне поняття і йому, як і феномену культури, непросто дати вичерпне визначення. У культурі толерантності є дві константи, на основі яких її можна класифікувати:

1) як набутий досвід лояльної взаємодії спільнот з будь-якою інакшістю (константа «результат»);

2) як поточну діяльність — взаємодія спільнот на основі терпимості до будь-якої інакшості (константа «процес»).

Толерантність як «досвід-результат» і як «діяльність-процес» перебувають у діалектичному зв'язку: одне доповнює інше, одне «підказує» іншому, «як краще» і «що краще».

Як основні види толерантності доцільно визначити толерантність політичну, релігійну, економічну, правову.

Політична толерантність передбачає, що ми у достатній мірі довіряємо нашим політичним опонентам, щоб дозволити їм організуватися, провести виборчу кампанію і сформувати уряд. Політична толерантність — найскладніше поняття. Толерантність у політиці скоріше віртуальний, бажаний стан, ніж реальний, і навряд чи толерантність є складовою формули влади. Політика — це боротьба за чужі ресурси і сфери впливу. Експансія такого роду і толерантність навряд чи можуть бути сумісними. Для політичних дій характерна дистанція між прихованим від суспільства і показаним йому, між словом і ділом. Якщо демократичні процеси пов'язані із зростанням ролі громадянського суспільства і формуванням цивілізованої опозиції, такого роду дистанція природним образом скорочується, і шанси толерантної політики зростають [11, 76–80].

Під релігійною толерантністю чи віротерпимістю розуміється як рівне ставлення держави до всіх релігій і віросповідань, так і толерантність, що існує у міжрелігійних і міжконфесійних відносинах. Саме релігійні та конфесійні суперечки лежать в основі більшості самих страшних світових конфліктів минулого та сьогодення. Тому важливим завданням є пошук потенційної можливості суміщення ментальних компонентів віри, поступового фокусування на все більш етичних пріоритетах [1, 519]. Необхідно постійно шукати технології, які дозволять, спираючись на позитивне, що об'єднує народи та конфесії, знаходити шляхи до мирного співіснування.

Економічна свобода передбачає толерантність до конкуруючих економічних інтересів, від держави вимагається забезпечення рівних прав суб'єктів господарювання.

Правова толерантність проявляється в юридичній поведінці. Поведінка у дусі толерантності суб'єктів юридичної діяльності сприятиме вирішенню найбільш актуального завдання сучасності, від якого залежить подальший розвиток людства, — переходу від психології протистояння, підозрливості і насильства до культури миру, довіри, зміцнення національної і міжнародної стабільності, миру і безпеки невоєнними, гуманними методами. Реалізація цього завдання вимагає активних дій міжнародного співтовариства з метою формування психології толерантності і виховання в її дусі [4, 6].

Пошук оптимальних шляхів вирішення багатогранної проблеми толерантності повинен вестися одночасно на двох рівнях: індивідуальному і суспільному з урахуванням тісної взаємодії двох показників:

- зовнішнього (формальний показник толерантності), що стосується процедури і характеру спілкування: напрацювання технології толерантної поведінки, розробки правової бази, етикету тощо;

- внутрішнього, індивідуального, пов'язаного з ідеєю інтерсуб'єктивності (матеріально-психологічний показник толерантності), готовністю до діалогу, відвертості тощо.

Як зазначає О. Хьоффе, принцип толерантності має дві форми: толерантність як особиста позиція і як суспільно-державний і цивілізаційний принцип [15, 28].

Багато дослідників виділяють різні типи толерантності. Виходячи з досліджень, які здійснювалися в науковій літературі, можна виділити три основних типи толерантності:

- звичайна байдужість;

- тип, якому відповідає синонім толерантності — терпимість (від «терпіти», «страждати»); це означає переносити інаковість інших — їх погляди, вірування, манери тощо — тільки з міркувань принципу. Це толерантність релігійного фанатика: «хоч вони еретики, безбожники, але я терпітиму їх ересь, бо так велить мені Бог»;

- любов. Любити іншу людину — означає сприймати її такою, якою вона є, і насолоджуватися саме цією інаковістю. У любові люди усвідомлюють один одного як доповнення до цілого, як рівноцінні складові цього цілого [6, 211–212].

Одним із найбільш поширених типів толерантності є міжнаціональна толерантність. Міжнаціональна толерантність — системна сукупність психологічних настанов, відчуттів, певного набору знань і суспільно-правових норм (виражених через закон або традиції), а також світоглядно-поведінкових орієнтацій, які припускають терпиме або прийнятне ставлення представників якої-небудь однієї національності (зокрема, на особистому рівні) до інших інонаціональних явищ (мови, культури, звичаїв, норм поведінки тощо) [9, 26].

В українському розумінні міжнаціональна толерантність не може бути зведена тільки до єдиного акта і лише терпимого. По-перше, міжнаціональна толерантність є процесом, що постійно розвивається, який власне включає емоцій-

но-психічні норми, відчуття по відношенню до інших національностей, широкий набір знань, інформаційних уявлень про інші культури, мови і, нарешті, власне поведінкові настанови, світоглядні погляди стосовно інонаціонального. По-друге, міжнаціональна толерантність як явище є набагато ширшим, ніж просто терпиме ставлення. Не випадково для позначення цього феномена був обраний термін іноземного, у даному випадку латинського, походження. Тим самим, найімовірніше, зазначається, що сенс поняття толерантності містить поряд із просто терпимим ставленням принципи загальнолюдської моралі, що проявляються у пошані і обов'язковому дотриманні прав всіх народів світу; в усвідомленні єдності і загального взаємозв'язку різних етнокультур, в широких знаннях про мови, культури і походження різних народів, особливо тих, з якими відбувається безпосередній контакт; у неприйнятті воєн, анексії та інших форм насильства у відносинах між національностями; у вирішенні міжнаціональних проблем на основі балансу інтересів.

На міжнародному рівні до толерантності належить взаємна пошана різних культур і традицій. Наприклад, було б неправомірним стилізувати під європейські культури або американський спосіб життя весь розвиток цивілізації і девальвувати всі форми, що відхиляються, скажімо, від європейських, оголошувати їх примітивними, варварськими і нерозвиненими.

Визнання самоцінності інших культур полегшується, якщо увага спрямована не тільки на розділяючу основу, але й на об'єднуючий фактор, на загальнолюдські позиції: готовність допомагати, нести цивілізованість і чесність, словом те, що не лише на християнському Заході, але й у різних суспільствах в різних епохах завжди визнавалося як етичні цінності.

У контексті європейського мислення толерантність — це не лише необхідна складова сучасної культури, але й універсальна цінність людства. Тоді як в Україні робляться спроби досягнути семантичне поле латинського *tolerantia* і виробити відповідне відношення, воно в суспільстві вже впевнено пускає паростки. Тобто запропонована рефлексія стосується не чистої ідеї, а реакції на поступово виникаючу нову ціннісну реальність, якщо не більше — на нове світовідчуття [5, 214].

О. В. Тягло вирізняє існування двох видів толерантності: особливої й універсальної [13, 275].

Перша визначається характерними для конкретного співтовариства особливими цінностями, висловами у межах моралі і закону. Але оскільки такі визначаються відносними до часу — місця — культури, то релятивним є і перший вид міри толерантності. Другий її вид має абсолютний характер. У цьому випадку міра досягається внаслідок зіткнення із запереченням толерантності, тобто з антитолерантністю: тут толерантність трансформується у своє інобуття — нетолерантність. Вже зазначена можливість переходу толерантності в нетолерантність спростовує спрощене ототожнення толерантності з некритичністю, з абсолютним — свавільним або вимушеним — ігноруванням критики.

Довершена критичність повинна поширюватися не тільки на «інше», але й на «своє». Критичне ж ставлення до «свого» гармонує з визнанням права на

існування певної свободи «іншого», зокрема з обґрунтуванням плюралізму ідей і толерантних взаємин їх носіїв. З іншого боку, толерантність не повинна схилитися перед «іншим» лише тому, що він — іноземний, іншомовний тощо. Вона повинна поважати «інше».

Таким чином, критичність і толерантність — особливості людського духу і поведінки, які не виключають, а взаємодоповнюють одна одну. Тому ідеальна толерантність і довершена критика в сучасному демократичному суспільстві повинні співіснувати як два іманентні прояви дійсної людської свободи [12, 73–79].

Типологізація толерантності за багатьма критеріями дозволяє глибше зрозуміти її суть, досягнути всю різноманітність її ознак, усвідомити поліваріантність її прояву в суспільному житті. Даний підхід дає можливість конструктивної та обґрунтованої відповіді на запитання про те, що є толерантністю та які її значення і положення потребують обов'язкового впровадження в системі права Української держави та правовій свідомості її населення задля подолання конфліктів та дестабілізуючого протистояння.

Література

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Б. С. Гершунский. — М. : Совершенство, 1998. — 608 с.
2. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10 / О. А. Грива ; АПН України, Ін-т вищ. освіти. — К., 2008. — 417 с.
3. Декларация принципов терпимости. — Париж : ЮНЕСКО, 1995. — 16 с.
4. Дем'янюк О. Передмова // Декларація принципів толерантності / ООН з питань освіти, науки і культури. — 1995. — С. 5–7.
5. Завгородний Ю. Толерантность: желаемый образец межкультурного диалога или искусно скрытая доминанта европейской ограниченности? // Философская и социологическая мысль. — 1994. — № 11–12. — С. 212–215.
6. Капранов С. Стерпится — слюбится? // Философская и социологическая мысль. — 1994. — № 11–12. — С. 211–212.
7. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме // Вопросы философии. — 1997. — № 11. — С. 46–54.
8. Мацковский М. Толерантность как объект социологического исследования // Век толерантности : науч.-публицист. вестн. — М. : МГУ, 2001. — Вып. 3–4. — С. 34–41.
9. Мубинова З. Ф. Педагогика этичности и толерантности: теория, практика, проблемы / З. Ф. Мубинова. — Уфа : Изд-во Башкир. ун-та, 2000. — 136 с.
10. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К. : Генеза, 2004. — 736 с.
11. Соколов М. Ю. Проблема толерантності в інформаційному просторі : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / М. Ю. Соколов ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2007. — 200 с.
12. Тарасишина О. М. Справедливість і толерантність у сучасному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. М. Тарасишина ; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2008. — 182 с.
13. Тягло О. В. Як розуміти толерантність сьогодні? // Вісник університету внутрішніх справ. — 2000. — № 12. — С. 275–278.
14. Федотова Н. Н. Толерантность как мировоззренческая и инструментальная ценность // Философские науки. — 2004. — № 4. — С. 3–10.
15. Хеффе О. Плюрализм и толерантность: к легитимации в современном мире // Философские науки. — 1991. — № 12. — С. 22–27.
16. Чичановский А. А. За чертой полета: нации и народы после развала СССР / А. А. Чичановский. — М. : Славян. диалог, 2000. — 110 с.

Анотація

Галицький І. В. Типи толерантності в сучасному суспільстві. — Стаття.

У статті надається розгорнута класифікація толерантності за різними критеріями, а саме: за соціальними сферами, за послідовністю чередування толерантності з інтолерантністю, за рівнями об'єднань і груп, які сповідають ідеї толерантності — від цивілізаційного до індивідуального, за діяльнісним ставленням суб'єктів соціального буття до принципу толерантності та ін. Типологізація толерантності дає можливість краще зрозуміти її значення, дослідити велике розмаїття її ознак та множинність її втілень в правовій та інших реальностях навколишнього світу.

Ключові слова: толерантність, тип, вид, класифікація, рівність.

Аннотация

Галицкий И. В. Типы толерантности в современном обществе. — Статья.

В статье представлена развернутая классификация толерантности по разным критериям, а именно: по социальным сферам, по последовательности чередования толерантности с интолерантностью, по уровням объединений и групп, которые проповедают идеи толерантности от цивилизационного до индивидуального, по деятельному отношению субъектов социального бытия к принципу толерантности и др. Типологизация толерантности дает возможность лучше понять ее значение, исследовать огромное разнообразие ее признаков и множественность ее воплощений в правовой и иных реальностях окружающего мира.

Ключевые слова: толерантность, тип, вид, классификация, равенство.

Summary

Galitsky I. V. Types of Tolerance in Modern Society. — Article.

Article deals with classification of tolerance using a lot of criteria: social sphere, tolerance-intolerance connection, level of unions and groups etc. The tolerance typologization gives possibility to better understand its role, plurality of forms and features in legal reality.

Keywords: tolerance, types, kind, classification, equality.

УДК 340.12:340.115

Л. П. Арнаутова

МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ В ПРАВОВІЙ СПАДЩИНІ О. В. СУРІЛОВА

У сучасний період розвитку українського права великого значення набуває врахування досвіду минулого, творче сприйняття вітчизняної традиції правового розвитку. Заперечення цінностей, що вироблені впродовж історії людства, зневажливе ставлення до наступності зв'язків, що об'єктивно існують між різними етапами розвитку права і держави, роблять проблематичною можливість вибору вірних стратегічних ліній взаємозв'язку історії та сучасності країни, встановлення вірних орієнтирів на майбутнє. Як слушно зазначив російський історик, філософ і правознавець К. Д. Кавелін, урівноважити розумові і моральні сили з дійсністю, об'єднати в одне гармонійне ціле думки і життя може тільки глибоке вивчення самих себе в сьогоденні і минулому. Інших шляхів немає і не може бути [1, 4].

У зв'язку з цим викликає значний інтерес вивчення правової спадщини вітчизняних правознавців, помітне місце серед яких займає Олексій Васильович Сурілов.